

TRANSPORT LOGISTIKASI TUSHUNCHASINING RIVOJLANISHI VA UNING AMALIY AHAMIYATI

Farg‘ona Davlat Texnika Universiteti

Transport vositalari muhandisligi kafedrası

*Assistent: **Muhammadjonov Javohir Tursunali o‘g‘li***

+998997785678

muhammadjonov.j.t@gmail.com

Annotatsiya. Transport va logistika sohasida “transport”, “logistika”, “tashish”, “ekspeditsiya” kabi atamalar keng qo‘llaniladi, biroq ularning mazmuni ko‘pincha bir-biriga aralashib ketadi. Shu sababli ularni aniq farqlash va to‘g‘ri talqin etish bugungi kunda dolzarb masalaga aylangan. Ushbu maqolada turli ilmiy manbalar tahlili asosida transport logistikasi tushunchasining shakllanishi va uning fanlararo talqinlari o‘rganilgan. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, transport logistikasi uchun yagona ilmiy ta‘rif hali mavjud emas. Natijalar transport logistikasi tushunchasining turli iqtisodiy va amaliy yondashuvlarda turlicha talqin etilishini tasdiqlaydi. Maqolaning asosiy maqsadi — mavjud ilmiy yondashuvlar asosida transport logistikasining yagona konseptual ta‘rifini shakllantirishga hissa qo‘shishdan iborat.

Аннотация. В сфере транспорта и логистики широко используются такие термины, как «транспорт», «логистика», «перевозка», «экспедиция», однако их содержание часто пересекается. Поэтому четкое разграничение и правильное толкование этих понятий стало актуальной задачей современности. В данной статье на основе анализа различных научных источников изучено формирование понятия транспортной логистики и его междисциплинарные интерпретации. Результаты анализа показывают, что на сегодняшний день не существует единого научного определения транспортной логистики. Полученные данные подтверждают, что это понятие трактуется по-разному в зависимости от экономического и практического подхода. Основная цель статьи — внести вклад в формирование единого

концептуального определения транспортной логистики на основе существующих научных подходов.

Transport logistikasi bugungi kunda global iqtisodiyotning ajralmas qismi hisoblanadi. U mahsulotlarni ishlab chiqarish, saqlash, tashish va iste'molchiga yetkazish jarayonlarini yagona tizimda boshqaradi. Dastlab logistika faqat transport va omborxona faoliyatlari bilan cheklangan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan u strategik boshqaruv tizimiga aylandi. Britaniyalik olim Martin Christopher (2016) logistikani "xomashyo va mahsulotlar oqimini yetkazib beruvchidan iste'molchigacha samarali boshqarish jarayoni" deb ta'riflagan. Bu ta'rif transport logistikasi nafaqat tashish, balki butun qiymat zanjirini tashkil etuvchi muhim boshqaruv elementi ekanini ko'rsatadi.

Tarixan logistika ikki asosiy yo'nalishda — transport va ombor tizimlari bilan bog'liq bo'lgan. Ammo XX asr oxiridan boshlab bu tushuncha kengayib, iqtisodiy, menejment va texnologik yo'nalishlarni ham o'z ichiga oldi. Yevropalik mutaxassislar (ELA/A.T. Kearney, 2004) fikricha, transport umumiy logistika xarajatlarining 40 foizini tashkil etadi. Bu esa transportning butun ta'minot zanjiri samaradorligidagi o'rni qanchalik muhimligini tasdiqlaydi.

Tayvandan Tseng va hamkasblari (2005) transport tizimining rivojlanishi ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishi va xizmat sifatini oshirishini aniqlagan. Xuddi shuningdek, Hindistonlik olimlar Chatterjee va Tsai (2002) transport funksiyasidagi o'zgarishlar logistika tizimining shakllanishida asosiy omil bo'lganini ta'kidlaganlar. Bugungi kunda transport logistika tizimining yuragi, ya'ni ishlab chiqarish, taqsimot va iste'molni bog'lovchi asosiy bo'g'in sifatida qaraladi. Rushton va hamkorlari (2014) omborxona, zaxira, qadoqlash, axborot oqimlari va transportni uyg'unlashtirish orqali xarajatlar va xizmat sifati o'rtasida muvozanat yaratilishini qayd etganlar.

Transport logistikasi atamasi ilmiy adabiyotlarda ilk bor 1977-yilda AQShlik Mundy va boshqalar tomonidan ishlatilgan. Oradan bir yil o'tib, Andrews va hamkorlari (1978) bu atamani "ishlatilgan yoqilg'ini tashish va saqlash" loyihasi doirasida amaliyotga kiritgan. Keyinchalik Gonkonglik Lai va boshqalar (2002–2004) transport logistikasining samaradorligini baholovchi mezonlarni ishlab chiqish orqali bu yo'nalishning ilmiy asosini mustahkamlashgan.

Bibliometrik tahlillar shuni ko'rsatadiki, transport logistikasi tushunchasi turli mamlakatlarda keng qo'llanilayotgan bo'lsa-da, uning yagona ilmiy ta'rif hali shakllanmagan. Boltiqbo'yi mamlakatlarida o'tkazilgan tadqiqotlarda ham bu holat o'z tasdig'ini topgan — har bir davlat o'zining iqtisodiy, geografik va tashkiliy sharoitidan kelib chiqib, transport logistikasi tushunchasiga turlicha yondashmoqda.

Bu esa transport logistikasi nazariyasi va amaliyotida yagona xalqaro konsepsiyaning yo'qligini anglatadi. Har xil talqinlar natijasida ilmiy adabiyotlarda chalkashliklar yuzaga kelmoqda, bu esa soha rivojiga to'siq bo'lishi mumkin. Shu sababli, transport logistikasi sohasida yagona metodologik yondashuvni ishlab chiqish, ta'rif va mezonlarni bir xillikka keltirish dolzarb masala hisoblanadi.

Xalqaro darajada tan olingan yagona ta'rif yaratilishi transport tarmoqlarini boshqarish, tashish samaradorligini oshirish hamda ilmiy-tadqiqot ishlarining umumiy yo'nalishini aniqlashda muhim o'rin tutadi.

Transport logistikasi zamonaviy raqamli iqtisodiyotning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligini ta'minlash, yetkazib berish zanjirlarini optimallashtirish va umumiy iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu yo'nalish nafaqat korxonalarning xarajatlarini kamaytiradi, balki transport jarayonlarining ekologik barqarorligini ham mustahkamlaydi.

Talabalar uchun transport logistikasi fanini o'rganish transport tizimlarini raqamlashtirish, multimodal tashish texnologiyalarini joriy etish hamda xalqaro logistika tarmoqlari bilan integratsiyalashuv kabi amaliy ko'nikmalarni shakllantiradi. Bu esa ularning global mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar sifatida yetishishiga zamin yaratadi.

Kelajakda transport logistikasi sohasida yagona xalqaro ta'rif, standartlar va raqamli boshqaruv platformalarini ishlab chiqish zarur. Bunday yondashuv logistika tizimlarini yanada barqaror, innovatsion va ekologik jihatdan xavfsiz shaklda rivojlantirish imkonini beradi. Shu orqali mamlakatlar o'rtasida transport aloqalarining samaradorligi oshib, global iqtisodiy integratsiya jarayonlari yanada jadallashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **O‘zbekistonning Logistik Performance Index (LPI) indeksi va uning transport tizimiga ta’siri** — V. Yarashova — 2023 — *Logistika va ta’minot zanjirlari boshqaruvi (Logistics and Supply Chain Management)*. iqtisodiyot.tsue.uz
2. **O‘zbekistonda logistika va transport infratuzilmalarini rivojlantirish yo‘nalishlari** — B.K. Qarriyeva — 2021 — *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences / yoki mamlakat ichki ilmiy jurnali (CyberLeninka ro‘yxatida)*. КиберЛенинка
3. **Yo‘l transportining sifatini yaxshilash masalalari (O‘zbekiston tajribasi)** — Z.Yu. Yusufxonov — 2021 — *Topical Issues of Improving the Quality of Road Transport in the Republic of Uzbekistan / ilmiy maqola (CyberLeninka)*. КиберЛенинка
4. **O‘zbekiston Respublikasida transport tizimining rivojlanish darajasi va hududiy xususiyatlari** — (muallif: maqola sahifasida ko‘rsatilgan) — 2025 — *Scientific Journal / ilmiy elektron jurnali (Scientific-jl.com)*. Научные журналы
5. **O‘zbekistonda loyiha logistikasini takomillashtirish va kontraktlarni boshqarish** — (muallif: maqola sahifasida ko‘rsatilgan) — 2024 — *Zenodo*